

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

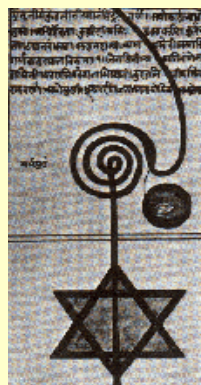
חכמה מאין

בטאון החברה
היונגיאנית
הישראלית החדשה

סתו 2012

מס' 7

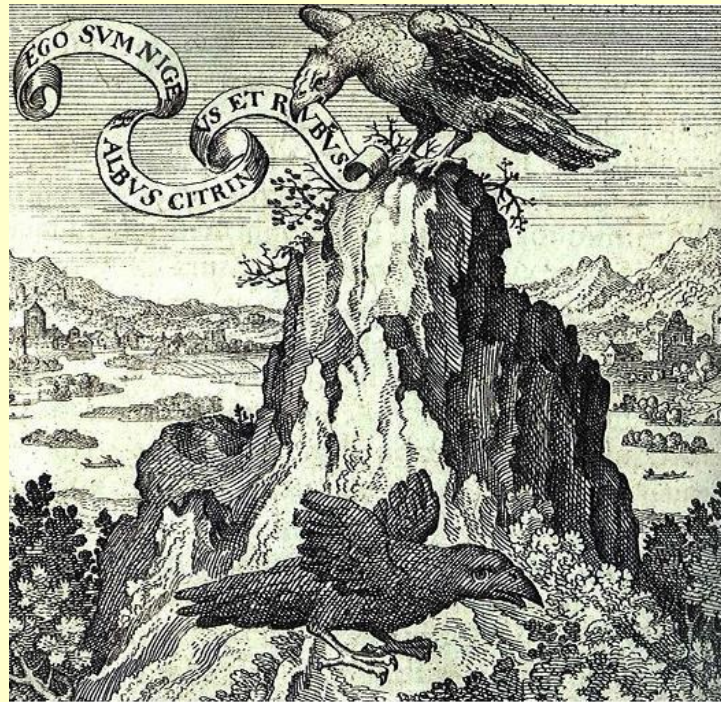
הספר האדום של
יונג

מהספר האדום לעולמות האלכימיה - דיאלוג עם דימויים וסמלים

ורד ארביט - מתמחה במכון האנליטי
ISAP ZURICH

...." I am the Black of the White and the Red of the White and the Yellow of the Red;
I am the herald of the Truth and no liar. And know this, that the summit of art is the
Raven, who flies without wings in the blackness of night and the holiness of the day..."

(Rosarium Philosophorum, Ed. J.Telle, Weinheim 1992.)

לפני כשנה וחצי, באוקטובר 2009 הגיע פרופ. סונו שאמדאסני עורך הספר האדום למכון היונגיאני בקונסנאכט ציריך כדי להשיק את הוצאתו לאור של הספר האדום. ההתרגשות באויר היתה גדולה ולא ניתן היה עדיין להסביר את כל מרכיביה במילים. היה ברור, כי הגיח לעולם בכלל- ולזה היונגיאני בפרט, מסמך מרהיב ומשמעותי, שיש בכוחו לפלס דרך ולהאיר נדבכים בכתבתו וברעיונותיו של יונג שהיו לפני כן מחוזות עמומים ודי מסתוריים. ספר מסע שעל קיומו נרמז ב"זכרונות חלומות ומחשבות", כמו גם לאורך כתבי יונג ובאלה העוסקים במחקרי האלכימיה בפרט.

דברי שאמדאסאני באותה פגישה, היו עמומים גם הם. הקהל הנרגש, שהורכב רובו ככולו מאנליטיקאים יונגיאניים העובדים בציריך, כמו גם מקאנדידאטים העוברים שם הכשרה אנליטית הקשיבו למיסתורין דבריו מבלי שהצליחו באותה עת לרדת לכל עומקם. רובם ככולם ראו לראשונה את הספר האדום באותו בוקר או יום יומיים קודם לכן.

מעבר לתאור המפורט של עבודת התרגום המוקפד מלטינית לגרמנית ואנגלית, ותאור הסודיות שאפפה את כל תהליך ההוצאה לאור שנמשך כמעט כמו כתיבת הספר האדום עצמו: כ-16 שנים, סיים שאמדאסאני את דבריו באותה פגישה ואמר שלדעתו - כפרופסור להיסטוריה של הפסיכולוגיה, עשוי הספר לשנות את כל ההבנות והחשיבה היונגיאנית מכאן ואילך. המשפט

המסכם הנוסף לדבריו היה , כי יש להעמיק לקרוא וללמוד, להתנסות בספר ימים רבים אולי שנים בטרם נמהר להסיק מסקנות לשאת הרצאות או לפרסם מאמרים.... אולם,

כפי שאמר שאמדאסאני עצמו בתחילת דבריו, הדי הופעתו של הספר היו כה חזקים ומשמעותיים, עד כי לא ניתן היה לדחות את הצורך לדבר על הספר בפומבי. תוך חודשים ספורים, התקיימו בכל רחבי העולם היוגיאני , ימי עיון שבמרכזם הניסיון להבין את הנאמר בין הדפים, נסיונות להבין את הרקע ההיסטורי האישי והמקצועי להופעתו של הספר, את האמנות והציורים , או להתחקות אחר מקורותיו הפילוסופיים התרבותיים או הדתיים .

בהרצאות שני נכדיו בני ה-60 וה-70 של יונג בציריך , אולריך הורני , והארכיטקט אנדריאס יונג, כמו גם בסדרת הרצאותיו של מורי סטיין, נשיא המכון היוגיאני של ציריך , ניסו הדוברים להבין להיכן לקחו את יונג השנים אותן הגדיר "כתקופות הבלבול וחוסר הכיוון בחיי". מה היה משקלן של שנות העימות עם הלא מודע בהן תירגם את רגשותיו לדימויים ודיבר עימם - על הפסיכולוגיה האנליטית בכללותה. כל הדוברים חזרו והדגישו כי מהות הספר היא בעצם "הפגישה עם חווית הנפש", ובעשותם כך , פתחו גם צוהר אל נפשם הפרטית, ותארו איך במפגש האישי שלהם עם הספר נדרשו לאומץ רב כדי להתקרב באמת אל נפשם וגם לחוות סוג של השתנות אישית .

כשחשבתי מה לבחור ועל מה לדבר מתוך השפע האין סופי עליו ניתן לדבר בהקשר לספר האדום, איזה חלון הסתכלות נוסף הייתי רוצה לפתוח , חשבתי על נקודת המעבר שהתרחשה ברגע שיונג הפסיק לעסוק בספר האדום ועבר בבת אחת לעיסוק שליווה אותו מאז ועד לסוף חייו – חקר האלכימיה. נמשכתי לראות מה קורה באזורי המעבר, איזורי הסף והמפתן, שם נרקמת ריקמת החיבור ושם עומדת על פי המיתולוגיה היוונית האלה הקטה עם הזאבים המלווים אותה כשהיא חשופת חזה ומיסתורית, או לחילופין עומד שם הרמס מרקורי הטריקסטר כדי ללוות את העוברים בצומת הדרכים. ניסיתי לראות כיצד נראה התפר בין סיום העבודה על הספר האדום והמעבר לעיסוק באלכימיה, כשאני זוכרת כל הזמן כי כל מעבר סף הוא בעייתי. רציתי לראות כיצד התחברו הדברים והרגשתי כי חלק מהחיבור בין הספר האדום לעיסוק באלכימיה התאפשר והתממש באמצעות הדימויים הזהים המופיעים בשני מרחבי הנפש האלה, ובדיאלוגים עם הדימויים אותם ניהל יונג גם אם כלל לא היה מודע לעוצמת נוכחותם של דימויים כאלה בדיוק בעיסוק האלכימי מאות שנים קודם לכן. התחלתי לחפש את הדימויים האלכימיים אותם כבר היכרתי ולראות באיזה הקשר כבר הופיעו בספר האדום.

כוח המשיכה הכריזמטי , החזק ומעורר ההשראה של הספר משך אותי אל מה שאני שבה וחוזרת אליו והוא קשור כנראה גם להיותי מטפלת באמנות . זהו רומן ארוך ומתמשך שיש לי עם דימויים ודיאלוג דימויים אותו אני מנהלת בעבודה הקלינית וגם עם עצמי. ובאמת, הדימויים אשר חיפשתי ומצאתי בספר האדום, מפתיעים, מרגשים, מנחמים, לא בהכרח מובנים, ולעיתים גם דוחים אך כדרכם של דימויים אפשרו לי להאחז בהם כמו במצפן ולשוטט בעזרתם בספר. דימויים אלה לעולם אוטונומיים ועמוסי משמעות, או כמו שיונג הגדיר לא פעם, דימויים המצויים בהריון עם עצמם על כל מגוון משמעותם.... מתחת לדימויים ומתחת לדימיון הפעיל שהתרחש באמצעותם זרמו כוחות אשר הובילו את מסע האינדבידואציה המתועד בספר. כמו בספר האדום כך היה גם באלכימיה, המפגש עם החומרים הממשיים ועם הדימויים שלהם היו בסיס העבודה האלכימית הגדולה ויעד עבודת האלכימאים - האינדבידואציה. בדרכים כמעט זהות בשפה לא בהכרח מובנת, ארכאית, מסתורית , די אפלה , אך עשירת דימויים ניווטה האלכימיה את דרכה אל עבר אותו יעד.עד היום, לרבים מאיתנו נראית האלכימיה מאיימת, אפלה לא בהכרח ברורה ועמוסת דימויים טעוני משמעות.

לקראת 1930, ללא סיבה ידועה, הפסיק לפתע יונג את העיסוק בכתיבת הספר האדום. הספר נפסק במקום מעניין, ולא ברור מדוע. האם לא היה נכון ליונג להמשיך ולעסוק בו ?? האם נגמר לו הכוח לכך ? בסוף שנת 1928 פגש יונג את ריכרד ווליהלם סינולוג גרמני אשר תרגם

ספרות ופילוסופיה סינית לגרמנית. ווילהלם שהכניס את את כל תורות החשיבה מהמזרח הרחוק לסדר היום, לשפה ולתרבות הגרמנית, ביקש מיונג לכתוב את התרשמותו והערותיו מחיבור טאוואיסטי אלכימי בשם " סודו של פרח הזהב". יונג סיפר כי היה המום מההקבלות שבין דימויים בטקסט הסיני לבין המנדלות אותן צייר בספרו, וכי הפגישה עם האלכימיה הסינית עוררה בו את השאיפה להכיר לעומק טקסטים אלכימיים באשר הם אשר ניצבו זה מכבר בספרותו אך עד אז לא נמשך אליהם. הוא נטש באחת את העיסוק בספר האדום, והקדיש את עצמו במלואו לחקירה ולימודים חוצי-תרבות של תהליכי אינדבידואציה כשהוא מתמקד בעיקר באלכימיית ימי הביניים, ומשתמש במקביל בחומרים משל עצמו כאמצעי להצגת התהליך כולו. האם יתכן כי השפעת ווילהלם עליו היתה כה גדולה עד כי החליט להפסיק את העיסוק בספר האדום ?? סימן שאלה זה אמר מורי סטיין נשיא המכון היונגיאני בציריך, ישאר כנראה לתמיד עמום ולא ברור.

יונג החל לאסוף ספרים אלכימיים, ולמרות הקושי העצום בהבנת השפה האלכימית הוא נדחף להעמיק בהם ולבנות איזה שהוא מילון מונחים אלכימיים שיסבירו לו על מה מדובר, שיעזרו לו לבנות מפת התמצאות בתוך עולם חשוך ולא מובן הזהה לעולם אליו נדד בימי כתיבת הספר האדום. ככל שהעמיקה הבנתו, הפכו הדברים למשמעותיים.... " הבנתי כי האלכימאים דיברו בסמלים ודימויים שהיו מוכרים לי מהעבר, ועלי רק ללמוד לפענח אותם...." כך אמר.

בגילוי האלכימיה הבין יונג כי זהו הגשר לו היה זקוק כדי לחבר את העבר עם המתחולל בפסיכולוגיה בהווה. הוא הרגיש כל הזמן כי עליו למצוא הוכחות ועיגון היסטורי תרבותי או חברתי כמו גם אינסטינקטואלי לחוויות אותן עבר במסעו אל הלא מודע שלו. האלכימיה העניקה לו את העיגון הזה. היה לו כל כך מהותי וחשוב להשאר פסיכיאטר נטוע בתוך מדעי הטבע, לכן חיפש הוכחות שיצדיקו את הדימויים והתכנים הסהרוריים והמוזרים. האלכימיה אשר התבססה על מדעי הטבע של ימי הביניים הנכיחה את השתנות החומרים הטבעיים במעבדות כמו גם את תהליכי הנפש של העוסקים בה. ולכן יכלה להוות גשר לפסיכולוגיה המודרנית. ברגע שהבין כי האלכימאים עסקו בסמלים ודימויים אותם הכיר בעצמו מעברו האישי – היתה לו תחושת דה-ז'ה-וו. הוא הבין כי חוויות האלכימאים את המציאות היתה לזהה לחוויות אשר חווה בעת עימותיו עם דימויי הלא מודע שלו. האפלה, הניגוד, המסע אל האור, השאיפה לטרנספורמציה והשתוקקות האלכימאים למצוא את אבן החכמים - הקבילו למסעו.

האפשרות להשוואה עם האלכימיה והרצף האינטלקטואלי שנוצר העניקו ליונג את הבסיס המוצק לפסיכולוגיה האנליטית שהגה. התכנים שעלו בו באופן כה מיוסר הובנו כעת, והדימויים הקדומים, בעלי האופי הארכיטיפי הפכו לאבן היסוד של הפסיכולוגיה האנליטית, ולנקודת המוצא לעבודתו המדעית. בספרו האוטוביוגרפי "זכרונות חלומות ומחשבות" מודה יונג כי התהליך אותו עבר באותה תקופה, בשנים של התנסותו הפרטית עם הלא מודע שלו – תאם את התהליך האלכימי אותו למד להכיר מאוחר יותר.

דוגמא לדיאלוג דימויים קטן מאוד שנערך ממש לקראת סיום הספר השני (ליבר סקונדוס) שבתוך הספר האדום, יוצר סוג של חיבור סמוי בין דיאלוגים ודימויים בספר האדום לדיאלוגים עם דימויים אלכימיים שנערכו מאות שנים קודם לכן והפכו לאחר מכן לחקירתו ומפעל חייו של יונג. דיאלוג כזה, הוא דיאלוג עם המאגי מסביר לנו את החלקים הבלתי הגיוניים בתוכינו והופך אותם להיות נגישים עבורינו. חלקי עולם פרטיים שהיו עד כה בלתי נגישים הופכים כעת לנגישים וניתן להבין אותם מבלי להפחית מערכם.

הדיאלוג בין יונג לעורב מתרחש בפרק המכונה " הפגישה עם הקוסם" הפרק האחרון של הספר השני. בפרק ארוך ומורכב זה רוצה יונג ללמוד על מהות המאגי, הקסם, כי הבין שאין בידי האגו, ההיגיון או הכוונה להנהיג את חייו ועליו לחפש דרך חדשה. הוא הגיע לפגוש שוב את מורהו הרוחני פילמון, סוג של נביא חכם המצוי מחוץ לתרבות. פילמון איננו נוצרי ואיננו פאגאן, עוסק מעט בכשפים ואיננו מטיף לשומעיו. פילמון יוצא ונכנס אל תוך הזמן, מופיע ונעלם, ונמצא בקשר עם הנצח. הוא דמות מתווכת ובעיקר מלמדת. פילמון היה עסוק בטיפוח הגן שלו, ושתל בו

פּרָחִים. יוֹגֵג הִיָּה מוֹנַח אוּ נִכּוֹן יוֹתֵר לוֹמֵר, תְּלוּי עַל עֵנֶף אֶחָד הָעֵצִים כִּשְׁהוּא נֵעַ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ בְּסוּג שֶׁל מִבְּחָן הָאֵם יֵשׁ בִּיכּוּלְתּוֹ לִיצוּרְבַחִיו הַפְּרָדָה בֵּין הַשְּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, בֵּין הָאִינְסְטִינְקְטִיבִי לְרוּחֲנִי, בֵּין הַלְּמַעְלָה וְהַלְּמַטָּה אוּ – הָאֵם יוֹכֵל לְהַחֲזִיק מֵעַמֵּד בְּמִצַּב הַקֶּשֶׁה כִּשְׁהוּא תְּלוּי בֵּין שְׁנֵיהֶם. לְרַגְלָיו הִיָּה מוֹנַח עַל הָאֲדָמָה כִּתֵּר מִזֶּהָב אוֹתוֹ הִבִּיאָה לוֹ קוֹדֵם לִכְן הַצִּיפּוֹר שְׁלוֹ. בְּמִצַּב הַזֶּה נִיְהַל דִּיאֵלוֹג עִם דִּימוּיִים שׁוֹנִים.

(עַמ. 326)

.... "נִשְׁאֲרְתִי שׁוֹתֵק, תְּלוּי גְבוּהַ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, מֵתִנְדַּנֵּד עַל עֵנֶף שְׁצִימַח מֵתוֹךְ הָעֵץ הָאֱלוֹהִי, עֵץ שֶׁלְּמַעַן כְּמוֹתוֹ הָיוּ גַם הָאֲבוֹת הַקְּדָמוֹנִים מוֹכְנִים לְחִטּוֹא. יְדֵי כְּבוֹלוֹת, וְאֵנִי לְחִלוּטִין חֹסֵר אוֹנִים. וְלִכְן, נִשְׁאֲרְתִי תְּלוּי כֶּכָּה, שְׁלוּשָׁה יָמִים וְשְׁלוּשָׁה לַיְלוֹת. מֵאִיִן יָבוֹא עֲזָרִי ?? עֵמִי גַם יוֹשְׁבִים הַצִּיפּוֹר שְׁלִי וְהַנְּחָשׁ, שְׁעֵטָה עַל עֲצָמוֹ אֶת שְׁמֵלֶת הַנוּצוֹת הַלְּבַנָּה שְׁלָה. הַצִּיפּוֹר : וּבִכְן, נִבִּיא עֲזָרָה מֵהָעֲנָנִים הַמְּשִׁיטִים מֵעַל רֹאשׁךָ מֵאַחֵר וְאִיִן דָּבָר אַחֵר הָעוֹזֵר לָנוּ . אֲנִי : אֶת רוּצָה לְגִיִּס אֶת עֲזָרַת הָעֲנָנִים?? הַכִּיצַד זֶה אֲפֹשֶׁרִי ? הַצִּיפּוֹר : אֲנִי אֶלֶךְ לְבִרְרִי .

הַצִּיפּוֹר פִּרְשָׁה כְּנַפְיִים וְכַעֲפֵרוֹנִי הַמְּמַרְיָא לְשָׁמַיִם הַפְּכָה קִטְנָה יוֹתֵר וְיוֹתֵר עַד שֶׁנִּעְלָמָה לְבִסּוֹף בְּשִׁבִיל הָעֲנָנִים הַכְּבֵדִים וְהָאֲפוּרִים הַמְּכַסִּים אֶת הַשְּׁמַיִם. מִבְּטִי לִיּוּוֹה אוֹתָהּ בְּגַעְגּוּעִים וְלֹא נוֹתֵר דָּבָר, אֲלֹא אִיִן סוֹפְיוֹתֵם שֶׁל הַשְּׁמַיִם הַמְּעוֹנְנִים וְהָאֲפוּרִים אֲשֶׁר מֵעַלִי, בְּלִתִּי חֲדִירִים מְרֻב אֲפֵרוֹרִיּוֹתֵם, הַרְּמוּנִיִּים בְּאֲפֵרוֹרִיּוֹתֵם, וּבְלִתִּי קְרִיאִים לְחִלוּטִין. אַךְ, הַכְּתוּב עַל הַכְּתֵר הִיָּה בְּכֵתֵב קְרִיאָ בְּיוֹתֵר: "הָאֱהָבָה אִינָה מִסְתִּימָת" Love never ends....

הָאֵם מִשְׁמַעוֹת הַדָּבָר כִּי עָלִי לְהִיּוֹת תְּלוּי לְנִצְחָ?? תְּלִיָּה נִצְחִית? לֹא טְעִיתִי לְחִשּׁוֹד כִּשְׁהַצִּיפּוֹר שְׁלִי הִבִּיאָה לִי אֶת הַכְּתֵר. כִּתֵּר חַיִּי הַנִּצְחֵי, כִּתֵּר הַיְסוּרִים, מִבֶּשֶׁר רַעוֹת וּמִסּוֹכֵן בְּעֵמִימוֹתוֹ.... אֲנִי עֵיִף וְיַגַּע, עֵיִף לֹא רֵק מֵהִיּוֹתִי תְּלוּי כִּאֵן בֵּין שְׁמַיִם לָאָרֶץ אֲלֹא מֵהַמֵּאֲבֵק וְהַמְּרוֹץ אַחֵר הָעוֹצְמָתִי, אַחֵר מֵהַ שְׁלֹא נִיתֵן כֻּלָּל לְאֲמוּד אֶת מִידוֹתָיו. הַכְּתֵר הַמִּיִּסְתוֹרִי מוֹנַח מֵתַחַת לְרַגְלֵי הַרְּחֵק לְמַטָּה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְכוּלוֹ זֶהָב קוֹרֵץ וְזוֹהֵר. אִינְנִי מֵרַחֵף, לֹא, אֲנִי תְּלוּי. אוּ גְרוּעַ מִכְּךָ, אֲנִי תְּלוּי בֵּין הַשְּׁמַיִם לָאָרֶץ וְאִינְנִי עֵיִף מִמִּצַּב הַתְּלִיָּה הַזֶּה עָלָיו יְכוּלְתִי לְהַתְּעַנֵּג וְאֵלָיו אֲנִי יוֹכֵל לְהַתְּמַכֵּר לְנִצְחָ.... אַךְ, הָאֱהָבָה אִינָה מִסְתִּימָת.... הָאֵם בְּאֲמַת זֶה נִכּוֹן?? הָאֵם הָאֱהָבָה לְעוֹלָם לֹא תִסְתִּיִּים? אִם זֶה הִיָּה הַמְּסַר הַמְּבוֹרֵךְ הַכֻּלְלִי, מֵהַ הוּא הַמְּסַר בְּשִׁבִילִי???

"זֶה לְחִלוּטִין תְּלוּי בְּמִשְׁמַעוֹת" אֲמַר לְפַתַּע עוֹרֵב זֶקֶן בְּיוֹשְׁבוֹ גְבוּהַ עַל עֵנֶף לֹא הַרְּחַק מִמֶּנִּי , מִחֲכָה לְאֲרוּחַת הַלּוּוִיָּה וְשִׁקוּעַ בְּהַתְּפִלְסָפוֹת. אֲנִי – לְמָה זֶה לְחִלוּטִין תְּלוּי בְּמִשְׁמַעוֹת ?? הָעוֹרֵב – הַמִּשְׁמַעוֹת שֶׁלְךָ בְּקֶשֶׁר לְאֱהָבָה וְלְדַבְּרִים אַחֵרִים... אֲנִי – אֲנִי יוֹדַע צִפּוֹר זִקְנָה וְחֹסֶרֶת מִזֵּל, אֶתָּה מֵתְּכוּוֹן לְמִשְׁמַעוֹת הָאֱהָבָה הַשְּׁמִימִית אֶל מוֹל מִשְׁמַעוֹת הָאֱהָבָה הָאֲרִצִּית. כְּמוֹבֵן שְׁאֱהָבָה שְׁמִימִית תִּהְיֶיהָ הַיּוֹפִי מוֹחֵלֵט, אֲבָל אֲנַחְנוּ גְּבָרִים , וּבְדִיּוֹק מִשּׁוּם שְׁאֲנַחְנוּ גְּבָרִים הַחֵלְטִיתִי לְהִיּוֹת לְחִלוּטִין גְּבָר, גְּבָר לְכָל דָּבָר . הָעוֹרֵב – אֶתָּה אִיִּדִיאֵלוֹג אֲנִי- עוֹרֵב אֲרוּר, הַסְּתֵלֵק מִכָּאן....

וְאִז, קְרוּב מְאוּד לְפִרְצוּפִי, הוֹסֵט עֵנֶף, וְנַחֵשׁ שְׁחוֹר הַתְּפֵתֵל וְכִרְךָ עֲצָמוֹ מוֹלִי תוֹךְ שְׁהוּא מִבֵּיט אֵלַי בְּמִבְטוֹ הַמְּסַמָּא הַפְּנִינְתִי וְהַנוּצֵץ. הָאֵם אִיִן זֶה הַנְּחָשׁ שְׁלִי....?"

טְעִימָה קִטְנָה זוֹ לְמִי שְׁאִינְנוּ מְכִיר אֶת אוֹפִי וְאוֹרֵת הַדִּיאֵלוֹגִים בְּסִפֵּר מִמְּחִיִּשָׁה אֶת אֶחָד מִדְּגַמֵּי הַתְּנַהּלוֹתֵם, אֶת הִיּוֹתֵם נְעִים בֵּין מִצְבֵי רוּחַ שׁוֹנִים , בֵּין רוּחֲנִיּוֹת לְהוֹמוֹר צִינִי, בֵּין שְׁפָה דְּתִית גְּבוּהָה לְשְׁפָה אֲרִצִּית יוֹמִיּוּמִית . זֹהוּ גַם דּוּגְמָא לְאִין סוֹף הַמִּשְׁמַעוּיּוֹת וְעוֹמֵק הַרְּבִדִים הַמוֹנַחִים בְּתִשְׁתִּית כָּל דִּיאֵלוֹג וּבְעוֹמֵק כָּל דִּימוּי , מֵרְכִזִּי אוּ מִינּוֹרִי כֻּלָּל שִׁיְהִיָּה. וּבְמִקְרָה זֶה – הוֹפְעָה מִזְעָרִית שֶׁל דִּימוּי הָעוֹרֵב.

העורב מככב ברוב המיתולוגיות המשלים והאגדות. זהו העוף הראשון המופיע בשמו בספר בראשית, והשלישי מבין כלל החיות בעת בריאת העולם. במילוני הסמלים הרבים מופיע העורב כצפור מדברת ובשל כך יש לה איכויות נבואיות. אך, בצד איכויות אלה, מופיע בכל עוצמתו אופיו האמביבלנטי המקוטב הדו ערכי של העורב. הטריקסטר.שליח השמש הקשור בו זמנית למוות. אוכל פגרים, נבלות גוויות וגופות בשדות הקרב. משחר ההיסטוריה ליוו עורבים את הלוחמים לשדה הקרב כפי שהם מלווים היום ציידים ולהקות זאבים כדי לאכול באמצעותם את הטרף. הקשר האסוציאטיבי בינם לבין המוות, הפך אותם למבשרי מוות.ולפיכך, נראה כי יחסי האדם והעורב, אמביבלנטיים מאוד. אמביבלנטיות אשר נבעה כנראה מתכונותיהם השונות של העורבים, כמו גם מראייתו המצומצמת והאגוצנטרית של האדם.

אולם למרות היותו עוף שנוי במחלוקת בקרב התרבויות, הוא מוזכר באותה עוצמה גם כדמות חיובית, חזקה ונוכחת, בורא עולם במיתולוגיה האינדיאנית, ממש כמו גופו הגדול ומקורו הרחב, הליכתו המהדסת והיותו עוף אינטליגנטי באופן מרשים. הוא סמל להפכים רבים. במיתולוגיה היוונית הפך העורב מלבן לשחור על ידי אפולו אדונו. העורב היה זה שהביא לאפולו את הידיעה המרה כי אהובתו קרוניס בוגדת בו, כשתינוקם המשותף ברחמה. עוד לפני שנקם אפולו באהובתו הוא העניש את העורב עקב היותו נושא הידיעה המרה והפך אותו לשחור. מאז, העורבים הנם שחורים ונושאי ידיעת המוות. בדומה גם למטופלי טראומה הנושאים בגופם ונפשם את " הידיעה המרה " ידיעת אימת הטראומה אותה חוו. בעיני עצמם הם שחורים כעורבים בתוך נפשם. אפולו חילץ מתוך גופה של קרוניס את בנם המשותף אסקלפיוס, והעניק לו את סגולות ויכולת הרפואה. אסקלפיוס הפך כידוע לסמל המרפא הפצוע, וקשר העורב כמחולל הורתו והיווצרותו, משמעותי.

העורב מופיע בציורים ובטקסטים אלכימיים רבים מאוד, ומנקז אליו בכתבים אלה כמו במציאות, יחס אמביבלנטי, עקב יכולותיו המנוגדות. הוא בו בזמן הביטוי השחור של הניגרדו, ביטוי מוות-מורטיפיקציו, דיכאון וצידו האפל של הרוחני, ומאידך – הוא היכולת לחולל שינוי התמרה והישרדות. ההדגשים האלכימיים מתארים את הטרנספורמציה, ואת הפאראדוקסים הקיימים בו זמנית בתהליך. והעורב - מייצג בו זמנית את השלבים השונים, ואת התקיימות הפאראדוקס. צבע הפרימה מטריה השחורה כצבע הירידה לשאול – היא צבע הניגרדו והוא גם צבעו השחור של העורב. זהו חומר הגלם לתהליך הריפוי והשינוי. כל אלה גלומים בתוך דימוי העורב.

טקסט אלכימי אומר: בראותך את החומר משחיר- שמח, כי זו תחילת העבודה. שלב הניגודו – שהוא גם מצב של מות התודעה מתואר באלכימיה כמאבק עם חיות טרף, אש, סירחון, ומאבק החומרים הכימיים אלה באלה. זהו כמובן המאבק עם הכוחות הציליים והרגשות השליליים, כמו כעס, קנאה, שנאה או תוקפנות אותם חייבים לפגוש בתהליך ההתפתחות. המגמה היא שתתרחש טרנספורמציה אלכימית בחומר השחור כדי שיהפוך לחומר חיובי, ערכי. וכאן מתממש רעיון האלכימיה, הפיכת החומרים הירודים לזהב, גילוי האור מתוך החושך. האלכימיה מבוססת על הפאן הטרנספורמטיבי של השחור והרע והעורב מסמל את ההתרחשות הזאת. קולו הצורמני, היותו אוכל נבלות, היכולת שלו לפגוע במקורו ולהתקיף באלימות גם בני אדם אם חדרו לטריטוריה שלו על מנת להציל את גוזליו. כל אלה קשרו את העורב באלכימיה למוות, לרוע, לשטן. קראו לו ציפור אפלה, רוח, אי שקט, ונפש חוטאת. יונג קורא לו בדיאלוג " ציפור זקנה חסרת מזל " אולם בו בזמן ברור – כי רק שם תתרחש אחדות הניגודים בין השמש והירח בתוך שחור הניגודו של שלב המורטיפיקציו – המוות.

בכרך מס- 14 מתוך כתביו המיסטריום קונוונקציו- מצטט יונג טקסט אלכימי :

....האבן קרה ולחה בחלקה הגלוי

חמה ויבשה בחלקה הנסתר.

שרופה במים, רחוצה באש.

אני השחור של הלבן, והאדום של הלבן, והצהוב של האדום.

אני מבשר האמת ולא השקר

וזאת דע

כי פיסגת האמנות היא העורב, אשר עף ללא כנפיים בחשכת הלילה וקדושת היום...." יונג כותב כי הטקסט מתאר את התחייה והשיבה לחיים. עיקרון העורב אומר, אם לא רימו אותנו אם לא הוליכו אותנו שולל, יתרחש קונוונקציו. יתרחש חיבור, התמזגות בין היונה הלבנה והעורב השחור. פאראדוקס ואמביבלנטיות הן מילות המפתח בניתוח שעושה יונג לדימוי האלכימי הזה. העורב, אוסף את הזרע פרי האיחוד, ועף איתו למרומי ההרים ומייצג את הרוחניות העוזרת להשלים את העבודה. אין אלו מלאכים צחים ויפיפיים המשלימים את עשיית העבודה הקשה, אלא שליחים שחורים ואפלים מהשאול, אשר באותה נקודה בדיוק הופכים בעצמם להיות לבנים.

אלו הם התהליכים האלכימיים המקבילים לתאור התהליכים בנפש.

נסיים את הדיבור האלכימי בדבריה של מרי לואיז פון פרנס - מגדולת האנליטיקאיות היונגיאניות שעבדו לצידו של יונג - המתייחסת לציור אלכימי בו נראה עורב עומד על בטן גבר השוכב בתוך קברו. העורב מייצג כאן את שלב המוות והניגודו בו נמצא הגבר. אומרת פון פראנס : זהו החתן הקורא מתוך קברו העמוק ורוצה כעת לשוב לתחייה. הוא קורא לכלתו שהיא כציפור בעלת נוצות המעופפת בשמיים...היא כלתו אך היא מייצגת גם הרוח, היישות הרוחנית אליה הוא רוצה להתחבר. העורב שליח הניגודו מבטיח את התרחשות השינוי, את היציאה ממצב המוות וגם את החיבור אבל לא רק עם הרוחני, אלא גם עם הארצי והחושי אותו הוא מסמל.

אם נחזור לדיאלוג הקצר של יונג עם העורב בעודו תלוי על ענף העץ, כשמעט מעושר משמעות דימוי העורב איתנו, הרי שבסצנה הזאת מתפקד העורב בנוסף לכל אין סוף תכונותיו גם כפילוסוף. באמצעותו מהרהר יונג על " משמעות האהבה", כבעיה פילוסופית. בעודו תלוי שם שלושה ימים בין שמים לארץ עליו לפתור את שאלת האהבה ובכך עוסק למעשה כל הפרק הזה בספר. פתרון בעיית האהבה אליה הוא שואף להגיע היא היכולת להיות בו זמנית במתח שבין הניגודים, ולאחוז בניגודים ללא פיצול. יונג התנגד לכל פיצול בין הארצי לשמימי, בין החומר לרוח, בין הגוף לנפש וכך גם בנושא האהבה. הוא לא רצה ללכת בדרכיה הרוחניות של הכנסייה אשר ביטלו את קיום הגוף החושי את הנשי והאהבה הסנסואלית. הוא איננו מאמין באהבה כשהיא רוחנית או מיסטית בלבד. יונג ניסה להחזיק ביחד בו בזמן את הגופני והרוחני, והעורב תיפקד כאן כפונקציה המהרהרת בדבר הזה.

בציור מס. 9 לפני העשירי והאחרון בסדרת ציורים אלכימיים מימי הביניים בשם הרוזאריום, נראה ראשו של העורב מבצבץ מתוך האדמה. האלכימאים קראו לציור: "שמחת חזרת הרוח המרעננת את הגוף המטוהר".

האם בדומה להירהוריו של יונג 400 או יותר שנים מאוחר יותר - על הצורך לאחוז בניגודים ללא פיצול, גם בציור זה מגיח העורב כדי לבטא את אותו יעוד?? גם כאן מגיח העורב כדי להנכיח את הארציות, האדמה, את הצל האנושי וההפכפכות בצד הרוחניות היורדת מהשמיים. אולי זה הנסיון להבין את החלק החשוך בתוכינו גם כשאנו מדברים על האלוהי או על יצוגיים דתיים או רוחניים.

אחת ממסקנותיו של יונג בעקבות ההתנסות שלו בספר האדום היתה כי הלא מודע מחולל שינוי. כאשר התוודע למהות האלכימיה התברר לו כי הלא מודע הוא בעצם תהליך, והנפש משתנה ומתפתחת באמצעות הקשר אל תכני הלא מודע הללו. הבנת השינוי האישי והקולקטיבי כמו גם הבנת הסמלים האלכימיים הביאו אותו לנסח את לב תורתו - את תהליך האינדבדואציה.

הנחש הצמיח כנפיים לבנות והפך לציפור לבנה המייצגת את הרוחניות ועפה לשמיים, אולם בו בזמן נשאר גם נחש על האדמה כמייצג האינסטינקט, ולשניהם גם יחד לנחש ולציפור, יכולות ללכת למרחקים גדולים מאוד. המאמץ הוא החזקת המתח שבין הניגודים, ועליית הדימויים מקרבת את הקטבים והופכת לפונקציה מחברת, טרנסדנטית, מאפשרת לראות את הקטבים. לא לרדת לקרקע ולאבד את הרוחניות, ולא להישאר רק בשמיים. כנראה שפתרון בעיית האהבה זו היכולת לשאת את המתח שבין הניגודים.

"אלכימיה היא פסיכולוגיה אלכימית , או הבסיס האלכימי של פסיכולוגיית המעמקים" אמר יונג בספרו "זכרונות חלומות ומחשבות", ולכן אולי מותר לנו להכתיר את הספר האדום שהתפרסם 50 שנה לאחר מותו בעצם כספר הראשון מבין כל כתביו ?

Vered Arbit MA
Diploma Candidate
International School of Analytical Psychology
ISAPZurich, Postgraduate Jungian Training
Tel +41 79 24 43 220